

פרטית, אלא כפי האחדות שיש בבני ישראל יכולין לקיים זאת המצוה. כמו שאמרו 'בזמן שכל יושביה עליה' וכו'... לכן על ידי האחדות באין לשביתת שמיטה...
ולכן חרב המקדש על ידי שנאת חנם, ועל ידי ביטול שמיטין ויובלות — כי הכל ענין אחד כנ"ל (שפת אמת — בהר).

'כמה גדול המשא ומתן באמונה בלי אונאה בלי רבית ובמאזני צדק, שהתורה ייחודה לענין זה כמה וכמה פרשיות. ואמר צדיק גדול אחד: רצונך לידע כמה גדול משא ומתן באמונה — מקל וחומר אתה למד: ומה מי שעוסק בתורה באותן הפרשיות של מקח וממכר או לומד במשנה 'המחליף פרה בחמור' וכיוצא בכך — שכרו מרובה וחשוב בעיני המקום שהרי עוסק בתורה, כל שכן אדם שהוא מחליף ממש או עוסק בכל משא ומתן אחר וכל מה שעושה הכל עפ"י התורה, אין צריך לומר כמה היא נחשבת עבודה גדולה לפני המקום!
(מספר הפרשיות — בשם הבעש"ט)

ויבן עשו את הבכרה — פירוש, מכבר היה מבוזה אותה, ועל כן לקחה יעקב ממנו. ונמצא בספר ר' יהודה החסיד: מכאן אתה למד, שאם יש ביד רשע ספר-תורה או מצוה אחרת, דמותו לצדיק לרמותו וליטלו ממנו (דעת זקנים מבעלי התוספות — בראשית כה, לד).

ולא תונו איש את עמיתו, ויראת מאלקיך... — איש את עמיתו ויראת — סופי תיבות שתות, לומר לך שאונאה עד שתות (ר"ח פלטיאל וע"ש; בעל הטורים — בהר).
על ענין שיעור 'שתות' — ע' דובר צדק, עמ' 15.

דף נא

'אלא אי אמרת מוכר נמי כלוקח דמי מאי נפקא להו מינה, כי היכי דעבדי ליה רבנן תקנתא ללוקח הכי נמי עבדי ליה רבנן תקנתא למוכר...' — ואם תאמר, לפי מה שעלה עכשו על דעת המקשה שהטעות מצויה גם לתגרי לוד, מדוע שמחו מעיקרא ומדוע חזרו בהם, הלא כל הטבה לצד מסוים, בפעם אחרת יכולה היא להיות הרעה לו? ויש לומר שסבר פחות משליש לרבי טרפון כפחות משתות לרבנן וחזור בכדי שיראה לתגר או לקרובו, ולכן שמחו תגרי לוד משום שמכרם קיים ואין יכולים הלוקחים לחזור בהם לאחר זמן (רמב"ן ועוד. ועתור"פ).

'שדריה לקמיה דרב נחמן, אמר ליה: לא שנו אלא לוקח אבל מוכר לעולם חוזר. מאי טעמא... עד דמתרמי ליה זבינתא כזבינתיה וידע אי טעה אי לא טעה' — ואף על פי שאותו אדם ידע על אונאתו מקודם לכן וכבר נתיאש — יש לומר שהואיל וסבר שאין יכול לתובעו, הרי זו כמחילה בטעות ואינה מחילה. (כן י"ל לדעת הרי"ף הנ"ל. ואילו הרשב"א הוכיח מכאן שמוכר חוזר לעולם אפילו ידע על טעותו. וכנראה סבר שיאשו מועיל הגם שהיה בדעה מוטעית. וכבר דנו האחרונים בדן יאוש בטעות. וע"ע אילת השחר).

'אבל מוכר דאבודי קא מוכר דאמרי אינשי זבין אוביד' — אף על פי שהפרשה מדברת בתגר

[שהרי בעל הבית המוכר כליו אין עליו אונאה], והלא התגר אינו מפסיד אלא מרויח? — יש לפרש שאעפ"י שאין כאן טעם גדול, די לו לעשות צריכותא בכל דהו, ומשום שיש מוכר שמפסיד, כגון בעל הבית בכלי תשמישו או בקרקעות, הוה אמינא שאין אונאה לשום מוכר, שלא חילקה תורה (עפ"י רשב"א).

ויש מי שתירץ שי"ל שהפרשה מדברת בבעל הבית המוכר כלי תשמישו, ואעפ"י שאין עליו אונאה, הוהירתו תורה שלא יאנה (עפ"י שיטמ"ק מהרשב"א בשם הראב"ד. והרשב"א שלפנינו כתב שהראב"ד לא תירץ. וע' באילת השחר שהקשה בסברא על תירוצו זה).

רבי יהודה אומר: אין אונאה לתגר... בתגר ספסר' — לפי זה מובן דיוק הכתוב וכי תמכרו (לשון רבים) ממכר לעמיתך או קנה (העלים הרבים גבי קניה) — כי את המוכרים הוהירתו תורה גם על ידי סרסור, וזהו תמכרו — בין תגר ראשון בין תגר שני מוזהרים שלא לאנות את הלוקח. ואילו או קנה — רק מן הראשון, אבל מן הסרסור, הואיל וזו דרכו שמוכר ללוקח ובקי במחיר — אין כלפיו דין אונאה (עפ"י משך חכמה בהר כה, יד).

(ע"ב) אבל הכא מי ידע דמחיל' — הריב"ש (בתשובה תד) למד מכאן שאין מחילה מועילה קודם שחל חיוב, שהרי אינו יודע חיובו כדי למחול לו. (וע' גם בחו"מ רלב, ז; שו"ת הרשב"א ח"ב רעז וח"ה קה).

אמר אביי: מחזורתא רב אמר כרבי מאיר ושמואל דאמר כרבי יהודה...' — יש לדקדק מדוע לא העמיד דברי שמואל אפילו כרבי מאיר, וכמו שאמרו בתחילה? ופירש הרמב"ן משום שרב ענן מסר בשם שמואל לחלק בין 'על מנת שאין לך עלי אונאה' ל'ע"מ שאין בו אונאה'. ופירוש חילוק זה [דלא כפרש"י כאן], שלשמואל יש הפרש בין אם מתנה עמו שלא יתבע ממנו אונאה, שתנאו קיים מפני שלא התנה על עצם הדין אלא על תביעת חברו, ובין אם מתנה שלא יהא במכירה זו דין אונאה — והרי הוא בא לעקור דבר תורה ולא כל הימנו. ולפי החילוק הזה מוכח שאין כל הבדל אם עוקר ודאי אם לאו, כי אם נאמר שכל שאינו עוקר ודאי — תנאו קיים, היה צריך להיות גם ב'ע"מ שאין בו אונאה' שתנאו קיים, שהרי אין ידוע כעת אם יש שם אונאה — אלא ודאי אין חילוק בדבר ושמואל אמר כרבי יהודה ולא כרבי מאיר. וכן היא סוגיין בעלמא. (ולזה הסכים הרשב"א).

חפץ זה שאני מוכר לך במאתים יודע אני בו שאינו שוה אלא מנה. על מנת שאין לך עלי אונאה — אין לו עליו אונאה' — מבואר כאן שדין זה אינו אלא לרבי יהודה שמתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון תנאו קיים, אבל לרבי מאיר — לא אמר כלום. ואם תאמר הלא אם הלוקח מסכים לשלם יותר ממה ששוה, אין זו אונאה כלל, ומדוע נחשב זה למתנה על מה שכתוב בתורה? —

יש לומר, אמנם אילו היה הלוקח יודע ששוה קצת ומסכים ליתן יותר, אין בזה אונאה כלל ואין צורך בהתנאה, אבל כיון שאינו יודע, ויתכן שסבור ששוה מאתים, הרי סוף סוף הוא מתאנה, ולכך אנו צריכים לדין מתנה ע"מ שכתוב בתורה (עפ"י אילת השחר. ע"ש בהרחבה).

- ב. דבר שמחירו קצוב וידוע, נראה שאפילו פחות משתות יש בו אונאה (עפ"י מחנה אפרים אונאה ז — עפ"ד הגמרא בב"ב צה, הרא"ש בפרקנו ורש"י בקדושין פרק ב).
- ג. האומר לחברו מכור לי נכסך בחפץ זה ששוה כך וכך, ונמצא שוה פחות, אפשר שאם אינו פחות ממה שאמר בכדי שתות — הרי זו מחילה. וכן הדין באומר לאשה התקדשי לי בחפץ זה ששוה כך וכך. וצריך עיון (עפ"י אבני מלואים לא סק"א — בדעת רש"י).

דף נא

- ק"ז. א. האם יש חילוק בדין אונאה בין לוקח שנתאנה למוכר, בין הדיוט לתגר, ובין מכירת סחורה למכירת בעל הבית כלי תשמישו או תכשיטיו?
- ב. חפץ ששוה חמש והמוכר אמר למכרו בשש, והיה מוכן למכרו אף בפחות מעט, והלוקח ידע על כך ואמר לעצמו אתן לו שש כדי שאתבענו אחר כך להחזיר אונאתי — האם יש לו אונאה?
- ג. האומר לחברו 'על מנת שאין לך עלי אונאה'; 'ע"מ שאין בו אונאה' — מה הדין?
- ד. מה דינו של הנושא ונותן באמנה לענין אונאה?
- א. אחד הלוקח ואחד המוכר יש להם אונאה (וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך — אל תונו. שאם טעה המוכר ובא למכרו פחות משויו — אסור לקנות ממנו א"כ אומר לו בפירוש כך הוא שוה. בה"ג).
- כשם שאונאה להדיוט כך אונאה לתגר. רבי יהודה אומר: אין אונאה לתגר. ופירש רב נחמן בשם רב [ותניא כוותיה], בספסר הקונה ומוכר וידוע כמה שוה המקח, ובהזולתו מחל ללוקח לפי שנצרך למעות מזומנים. רב אשי פירש דברי רבי יהודה שהתגר אינו בתורת אונאה — כלומר אפילו פחות מכדי אונאה חוזר (אם נתאנה, שחיי תלויים בכך ותקנו לו שיחזור. רש"י).
- אף על פי שהאמוראים מפרשים דברי רבי יהודה — אין הלכה כמותו, שכן דרך אמוראים לפרש דברי התנאים, אף אותם שאין הלכה כמותם (רא"ש).
- בעל הבית המוכר כלי תשמישו או תכשיט [להוציא כגון בעלי בתים האורגים וריעות למכירה. וכן הדין לשאר סחורה העומדת לימכר. ראשונים] — אין עליו תביעת אונאה, שחביבים עליו כליו ואינו מוכרם אלא ביוקר (וכאילו פירש ואמר כלי זה שאני מוכרו בכך וכך, יודע אני שהוא שוה פחות. רש"י). כן אמרו רבי אלעזר ורב דימי. וכן הורו למעשה רב חסדא ורבא.
- א. כתבו התוס': דוקא שתות, אבל ביותר משתות — אף בבעל הבית יש אונאה. וכן עשה ר"י מעשה (רא"ש. וכן פסק בתשובה קב, ג). אבל הרמב"ן הרשב"א והר"ן כתבו [בשם גאון] שלוקח מבעל הבית אין לו אונאה ולא ביטול מקח.
- ב. דין זה אמור רק אם מכיר בו הלוקח שהוא בעל הבית, אבל אינו מכירו, או כגון שמכר על ידי סרסור — יש עליו תביעת אונאה (רא"ש).
- ג. אין חילוק מחמת מה מוכר בעל הבית את כליו, אם מחמת דחק מועט או מרובה, או מסיבה אחרת (עפ"י שו"ת הרא"ש קב, ג).
- ד. נתאנה בעל הבית המוכר כליו — יש לו אונאה. וכן בעל הבית הלוקח כלים, לעולם יש בו אונאה (עפ"י תוס' רמב"ן ועוד).

ב. משמע בגמרא שיש לו אונאה באופן זה [אם לא שקנה מבעל הבית כלי תשמישו]. גם כאן אין יכול לחזור אלא בכדי שיראה לתגר או לקרובו, כשאר דין אונאה (עפ"י רמ"א חו"מ רכו. וע' בבאור הענין באילת השחר).

ג. האומר לחברו 'על מנת שאין לך עלי אונאה' — רב אמר: יש לו עליו אונאה, שמתנה על מה שכתוב בתורה הוא ותנאו בטל. ושמואל אמר: אין לו עליו אונאה.

לאביי, רב סבר כרבי מאיר שאפילו בדבר שבממון תנאו בטל, ושמואל סבר כרבי יהודה שתנאו קיים. ולרבא, לרב אפילו רבי יהודה מודה כאן, משום שהמתאנה לא ידע בודאות על האונאה כדי שימחול. ואכן אם מפרש, שאמר המוכר ללוקח, חפץ זה שאני מוכר לך במאתים יודע אני בו שאינו שוה אלא מנה, על מנת שאין לך עלי אונאה — אין לו עליו אונאה. וכן הדין בלוקח שפירש. ולשמואל, אפילו רבי מאיר מודה שתנאו קיים, לפי שאין יודע כעת בודאות שעוקר לדברי תורה.

א. יש מפרשים שרבה לא ירד לבאר במה נחלקו רב ושמואל, אלא רק אומר שלרבי יהודה יש חילוק בין סתם למפרש. יתכן שרב אמר דבריו אפילו לרבי יהודה, ובסתם, ויתכן שרב אמר כרבי מאיר ושמואל כרבי יהודה, ובמפרש. וכן מבואר מדברי רב ענן, ששמואל אמר דלא כרבי מאיר, וכך היא סוגיין דעלמא (רמב"ן ועוד).

ב. מבואר בתוס' שלשמואל תנאו קיים אפילו לרבי מאיר כל שאינו יודע באמת כמה שוה, אפילו אם אומר 'יודע אני שהוא שוה כך וכך' — כיון שלא עקר בודאי הדין. לדעת הרמב"ם (מכירה יג, ג), אין בכלל 'מפרש' אלא אם יודע כמה האונאה, אבל בלאו הכי צריך להחזיר האונאה.

ג. רבנו חננאל פסק כרב שהלכה כמותו באיסורין. וכן כתב הראב"ד. [ותמחו בתוס' הרי לא נחלקו אם מותר לעשות כן אלא אם מועיל התנאי, והרי הלכה כשמואל בדיני ממונות. אבל הרא"ש פירש מחלוקתם האם מותר להתנות ולהיפטר מאונאה]. וכן פוסק בשאלות (בהר יג) — משום שהברייתא מסייעת לרב. והרי"ף והרמב"ם (מכירה יג, ג) נקטו לחלק בין סתם למפרש 'יודע אני...' ('יא שפסקו כרב ו"א כשמואל וכרבי יהודה. ע' בר"ן ובמפרשי הרמב"ם). ד. מוכר ולוקח שלא השתוו במחיר, ונתרצו שניהם לגמור המקח על פי שומת אדם שלישי, וכן עשו. למחר הראה הלוקח מקחו לתגר וזה שם אותו בפחות ובא עתה בטענת אונאה — הדין עמו, שלא עדיף זה מהתנאה מפורשת שאין לך עלי אונאה דקיי"ל יש לו עליו אונאה אם לא אמר בפירוש חפץ זה יודע אני ששוה מנה (עפ"י שו"ת הרא"ש קב, ג).

התנה בלשון זו: 'על מנת שאין בו אונאה' — הרי יש בו אונאה.

רש"י מפרש שאין בלשון זו מחילה אלא להפך, לשון תביעת אונאה; ע"מ שאין בו אונאה מכר לו, והרי יש בו ומקח טעות הוא, ואם רצה לחזור חוזר לגמרי. [נראה, דוקא באומר 'על מנת' אבל אם מבטיחו שאין בו אונאה, הואיל וזה חייב להחזיר האונאה, אין סברא לבטל המקח, שהרי לא התנה בפירוש ומסתמא ניחא לכל אדם לקיים המקח ולקבל הונאתו. ויש לדמות זאת למי שאמר לאשתו בשעת קדושין יש לי בנים כדי שלא תודקק ליבום, שגם אם אין לו — חלים הקדושין, כמבואר בקדושין סד. וברש"י. וניחא בזה מה שהעיר בספר אילת השחר].

ויש מפרשים שלכך אין תנאו קיים, מפני שהתנה כנגד הדין עצמו, כאומר לא יהא במקח זה דין אונאה, ולא כל הימנו לבטל דין תורה (עפ"י רשב"ם רמב"ן ועוד. וכן הביאו הראשונים בשם רש"י במכות. וע' גם תשב"ץ ח"א צד).

ד. הנושא הנותן באמנה — אין לו עליו אונאה.

רש"י מפרש שנותן סחורתו לאחד כדי שימכרנה עבורו במחיר שיוכל, והלה יתן לו בזמן מסוים את כל המעות שיקבל [בניכוי שכר טירחה והוצאות הובלה ואיחסון, כדלהלן]. וכיון שסמך עליו, אין יכול לתובעו מכרת בדמים מועטים משווי הסחורה האמיתי. וכן להפך, אם מכר בדמים רבים, צריך ליתן לבעל הסחורה כל הדמים שקבל. ורבנו חננאל מפרש: מי שאמר לחברו בכך וכך קניתי הסחורה, והלה מאמינו ונותן לו בעדה אותו סכום ומעט יותר — אין לו ללוקח טענת אונאה על המוכר (וכן פירש הרמב"ם. וכן נקטו בתוס' וש"ר. וקרוי לזה ברמב"ן).

שנו חכמים: הנושא ונותן באמנה, כשקונה סחורה טובה ורעה, יחשב שניהם בחישוב אחד ולא יחשב את הרע באמנה ואת היפה בשוה. וכשמחשב, הרי הוא מביא בחשבון את שכר הכתף, הגמל והפונדק, אבל לא שכר טרחתו, שזה כבר קבל מבעל הסחורה.

לפרש"י, הנידון הוא משום איסור רבית; שאם נותן לחברו סחורה טובה ורעה למכור, והטובה נמכרת בשווייה מיד והרעה מעט מעט, והרי הלה משלם לו בזמן מאוחר על הכל — נמצא זה טורח עבורו במכירת הרעה בשכר המתנת המעות של היפה. אלא יחשב הכל באמנה [כלומר למכור במה שיוכל ויביא לבעל-הסחורה כל הכסף שקיבל, ויטול ממנו שכר טרחה קבועה] או הכל בשוה — מוכר לו הכל בסכום מסויים, והרי מעתה הסחורה שייכת למקבל, ומה שירויח זה מעתה — שלו].

ורבנו חננאל פירש שהמוכר באמנה ללקוחות, והרי קנה סחורה טובה ורעה כאחת, כשאומר להם כמה הוציא על קניית הסחורה, צריך לחשב כל סוג לבדו, מחיר לרעה ומחיר לטובה, שאל"כ נמצא מוסיף על המחיר של הרע ומאנה את הלוקח. [ואם בא למכור כולה כאחת, יכול לחשב לפי הסכום הכולל שהוציא עליה בקנייתו]. וכשהוא אומר ללוקח הוצאותיו, יכליל בהן הוצאות ההובלה והאיחסון אבל לא שכר טירחתו, שזה הלא כבר קיבל מבעל הסחורה.

דפים נא — נב

ק"ח. מטבע שנפתחה —

א. מה דינה ושיעוריה לענין אונאה?

ב. עד כמה תיפחת ויהא רשאי לקיימה?

ג. מה דינה לענין פדיון מעשר שני?

ד. מה דין מטבע שנפסלה לענין קבלת טומאה?

א. כמה תהא הסלע חסירה ויהא בה אונאה — רבי מאיר אומר (וכן מתפרשת סתמא דברייתא לרבא): ארבע איסרות (= אחד חלקי 24). רבי יהודה אומר: ארבע פונדיונות (= אחד חלקי 12). ורבי שמעון אומר: שמונה פונדיונות (= שתות).

לפרש"י משמע שלאביי אין איסור להוציא סלע שנפתחה אלא אם נפתחה פחות משיעורים הללו איסור. ורבא חולק וסובר שאפילו נפתחה משהו משיעורים הנ"ל איסור. והתוס' חולקים ומפרשים שלכל הדעות כשנפתחה בכדי אונאה — איסור למכרה ביפה. ואולם אם בדעתו להחזיר האונאה, לאביי מותר להוציאה אם לא נפתחה משיעור אונאה